

לשם ולתהילה שיחה על פרשת שמות

פרשת שמות פותחת את ספר שמות, וכרגיל בתורה כל הספר נקרא על שם הפרשה הראשונה. הפרשה מתחילה בציון השמות של בני יעקב (בני ישראל) שבאו למצרים עם יעקב.

היות והפרשה עוסקת בשמות, אני רוצה לדבר על הנושא הזה. המוטיב "שם" מופיע בעוד כמה מקומות בפרשה:

1. פרעה קורא לשתי מיילדות עבריות אמיצות ומורה להן להרוג את הבנים הנולדים לעבריים. אבל הן יראות חטא ולא עושות כדבר פרעה. בגלל אומץ לב זה הן זוכות לאיזכור שמן במפורש שלא כרגיל בתנ"ך (מלבד אמהות ראשונות). "אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה".
2. בת פרעה, ששמה לא הוזכר, מוצאת את התינוק בתיבה ולוקחת אותו תחת חסותה ואז "ותקרא שמו משה, ותאמר כי מן המים משיתיהו".
3. איזכור השם המרשים ביותר בפרשה הוא כאשר אלוהים רוצה לשלוח את משה לדבר עם פרעה להוציא את בני ישראל ממצרים, משה שואל:

הֲנֵה אֲנֹכִי בֶּאֱ-לֹ-בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ-לִי מֶה-שְּׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים?

ואז באה התשובה הניצחת "אהיה אשר אהיה" שהיא יותר גילוי הנצחיות האלוהית מאשר ציון שם. אבל מכיוון שבני אדם לא מסולגים לתפוס את אלוהים, לא בחושים ולא בדמיון, ההצהרה האלוהית החגיגית על נצחיותו הופכת כביכול לשם עבורו:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה אֲהִיֶּה אֲשֶׁר אֲהִיֶּה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲהִיֶּה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם : וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה כֹּה-תֹאמַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק וְאַלְהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם זֶה-שְּׁמִי לְעֹלָם זֶה זְכָרִי לְדֹר דֹּר. (שמות, ג', יד-טו)

כך שמבחינת השמות שבה, הפרשה שלנו היא שופרא דשופרא. היא מכילה את תוארו של הקדוש ברוך הוא שמשמש לו שם, את קריאת שם בפעם הראשונה לנביא העתיד לדבר פנים אל פנים עם אותו אלוהים, את השמות של אבות המייסדים של שנים-עשר שבטי ישראל, ולבסוף, אבל לא פחות חשוב מאחרים, את שמותיהן של שתי נשים אמיצות שעמדו בפני השליט העריץ של האימפריה הגדולה בעולם בזמנה, ואזרו עוז בנפשן להמיר את פיו, מפני שלא רצו לשלוח יד ברצח בדם קר של תינוקות חסרי ישע.

ואם בשמות אנו עוסקים, אזי מהו שם?

שם הוא אמצעי לזיהוי. לא בכדי אחד הדברים הראשונים שהאדם הראשון עושה לאחר בריאתו הוא קריאת שמות לדברים:

וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל-הַבְּהֵמָה וְלַעֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְלָאָדָם לֹא-מָצָא עֹזֵר כְּגַדּוֹ. (בראשית ב, כ)

לגבי אנשים, השם הוא לא רק אמצעי לזיהוי. הוא גם ייצוג האדם ואפילו ייצוג אישיותו, מפני שאת השם נותנים לרוב ההורים, והם הם שמעצבים גם את אישיותו של הילד. מכאן שכל אדם זכאי לשם ראוי. הכוונה שלי בעיקר שלא תהיה בשמו של האדם קונוטציה שלילית כלשהי העלולה לגרום לבושה או לפגיעה. הדבר הזה קורה לעתים בגלל אי תשומת לב של ההורים ולפעמים מתוך כוונה תחילה שלהם.

קחו לדוגמא את כלתו של עלי הכהן, אשת פנחס, ששמה לא הוזכר. כשהיא כורעת ללדת, ומגיעה הבשורה המרה על מפלת ישראל במלחמה נגד פלישתים והילקח ארון ברית ה' בשבי, ואולי בגלל כאבי התופת שהיו לה מפני שנהפכו ציריה עליה, היא מחליטה לקרוא לתינוק שלה שזה עתה נולד בשם "אי-כבוד". תארו לעצמכם את החיים של האדם הזה עם שם כל כך משפיל.

אם כלתו של עלי נתנה את השם המשפיל הזה לבנה מתוך הרגשת צער עמוק על נושא בעל חשיבות לאומית עליונה, ניחא. אבל יש הורים שגורמים להשפלה לילדיהם בגלל פרץ רגשות כוזב של רגע. ידעתי על מקרה שהורים קראו לבת שלהם בשם "אכזבה" מפני שהם ציפו לבן ונולדה להם בת. אתם יכולים לשער לכם את מסכת הייסורים של הילדה הזאת עם שם כזה? חבר אחד סיפר לי פעם שבתקופת הלימודים שלו היה להם חבר בכיתה שההורים שלו קראו לו בשם "אגל" ב-אלף. ואתם מכירים את האכזריות של תלמידים כשהם מוצאים אמתלה להתנכל לאחד החברים שלהם. במקרה זה הם קראו לו "עגל" ב-עין, וגם "פרה" – למה לא?

לעומת זאת אחת המחמאות שאפשר לתת לאדם היא לשבח את שמו. כמו שפעם הרופאה שהלכתי אליה ורצתה לעודד אותי לאמץ את המתכון שלה להתנהלות נגד כאבי ראש, אמרה לי "אל תשכח שאתה ניסן, אתה יכול לחולל נסים". שזה היה מאוד נחמד מצדה, אבל הנסים האלה התחוללו רק לתקופה קצרה. אחר כך חזרתי לסורי.

בשפה העברית המילים "שם" ו-"שמן" הם נושא למשחק. בשיר השירים אנחנו קוראים בפרק הראשון בפסוקים הפותחים את המגילה, שהרעיה אומרת לדוד:

לְרִיחַ שְׁמֵינֶיךָ טוֹבִים שְׁמֵן תִּזְרַק שְׁמֵן עַל-כֵּן עֲלְמוֹת אֶהְבֶּנְךָ (שה"ש, א', ג')

מה זה "שמן תורק"? רוב המפרשים פירשו שהמילה תורק היא צורת עתיד של הפועל הוֹרַק, שמשמעו "שפך מכלי אל כלי". לפי זה: **שמן תורק שמך** = שמך דומה לשמן שמריקים ושופכים אותו מכלי אל כלי, וכך ריחו נודף; כך גם שמך, כשמזכירים אותו הוא מעלה זכרונות נעימים כמו ריח טוב.

זה בערך כמו שבימינו מישהי תגיד לאהוב לבה "יקירי, השם שלך מפיץ ניחוח כמו זה של ISSEY MIYAKE INTENSE (או של Yves Saint Laurent L'homme)", שזאת מחמאה עבור מי שמתמצא בבשמים. אם האהוב הוא אכן כזה ויש לו נפש עדינה, אז הוא עשוי לנקוט מידה כנגד מידה ולומר לה "חמדת נפשי, לשם שלך יש ניחוח כמו זה של Givenchy perfume lady in black" (זה מתאים גם לאופנה הרווחת בקרב הנשים של לבישת שחור). אבל בעולם שלנו יש גם טכנוקראטים שרואים את העולם דרך הטכנולוגיה ומציינים כל דבר ע"י המאפיינים הטכניים שלו. אם הוא נמנה עם אלה, הוא עלול לומר לה בערך כך "יקירתי השם שלך מזכיר לי ניחוח של שמן פאראפין ASTM D-445, Grade B, Low Viscosity".

אותו מחבר של שיר השירים, שלמה המלך לכל הדעות, אומר בקהלת:

טוֹב שֵׁם מִשְׁמֵן טוֹב נְיוֹם הַמֶּנֶת מֵיּוֹם הַנְּלָדוֹ (קהלת, ז', א')

כאן הוא רוצה לומר ששמו הטוב של האדם המתפרסם בעולם יותר טוב מריח השמן הטוב הנפוץ באויר.

אני רוצה לסיים את השיחה הזאת עם איזכור השיר האלמותי של זלדה "לכל איש יש שם", שלצערנו בשל נסיבות התחיה הלאומית שלנו הפך להיות אחד הסממנים של ימי הזכרון. אבל גם בלי קשר לימי הזכרון השיר הזה מאוד מרגש, ולאור המוטיב של פרשתנו הייתי רוצה לומר שורה אחת באותו סגנון, לא כהשלמה או כתיקון חלילה – כי אז זו תהיה הפרה בוטה וגסה של זכויות היוצרים של המשוררת - אלא לאות הערכה והוקרה לאישה הגדולה הזאת: לכל איש יש שם, שנתנה לו התורה.

רשם: ניסן אבדי